

تبیین و تحلیل آیین و مقام شهریاری در مرصادالعباد

بر پایه اندیشه‌های حکمت خسروانی

سمیه اسدی*

چکیده

به استناد تعالیم آیین مزدیسنا و آموزه‌های اهورامزدا، مقام پادشاهی در ایران باستان دارای دو جنبه دینیاری و شهریاری یا حکمت و حکومت بوده که هر دو جنبه با نیروی الهی (فرّ ایزدی) به پادشاه واگذار شده است. در حکمت اشراقی نیز نورالانوار که روشن کننده عوالم است، همان خورنه در اوستا است که در فارسی امروز به آن فرّ میگویند. بموجب «فرّ» که موهبتی ایزدی و الهی است، فرد برخوردار، شایسته مقام پادشاهی میشود و پادشاهان فاضل و عادل در صورت عدول از دادگری از این موهبت محروم خواهند شد و فرّ از آنان جدا میشود. دیدگاه نجم رازی در مرصادالعباد نیز درباره مقام شهریاران و پادشاهان و وظایف ایشان به اندیشه‌های ایران باستان و آموزه‌های مزدایی و حکمت خسروانی بسیار نزدیک است. او پادشاه را خلیفه خداوند در زمین میخواند و با تشبیه شاه به هما، بر شمول عنایت الهی بر این جایگاه و مقام صحنه میگذارد؛ چنانکه میتوان گفت آنچه در حکمت خسروانی و حکمت اشراق فرّ کیانی نام

۷۹

* استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولایت ایرانشهر؛ asadi_somayeh61@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۹۸/۵/۶

تاریخ دریافت: ۹۸/۳/۵

دارد، در *مرصادالعباد* تحت عنوان قوت ربانی و تأیید آسمانی مطرح شده است. بر همین اساس رازی برای شهریاران ویژگیهایی را برمی‌شمارد که قابل تطبیق و مقایسه با آیین شهریاری در ادیان و آموزه‌های باستانی و حکمت خسروانی است. این پژوهش بر آنست تا با مبنا قراردادن مؤلفه‌های آیین شهریاری در حکمت‌های باستانی، بویژه حکمت خسروانی، ویژگی‌های پادشاهی در *مرصادالعباد* را برشمرده و به تبیین وجوه اشتراک و افتراق اندیشه‌های نجم رازی با مبانی حکمت خسروانی در زمینه آیین شهریاری بپردازد. نتیجه این پژوهش نشان میدهد که رازی با توجه به جایگاه تفسیر عرفانی خود و نیز توجه به معنای اشراقی و باطنی حکمت خسروانی، پادشاهی را مترادف با ولایت الهی و آموزه فلسفی «حکیم حاکم» شمرده است و بعبارت دیگر، سالک اصلی که در مرحله فی‌الخلق بالحق بسر میبرد. چنین فردی «شاه خاصی» است که بدلیل همین شایستگی مقام «شاه‌عام» یا حکمرانی بر مردم پیدا کرده است.

کلیدواژگان: حکمت خسروانی، آیین شهریاری، فره ایزدی، ولایت الهی، نجم رازی، *مرصادالعباد*.

* * *

۱. مقدمه و بیان مسئله

در میان بنیانهای دوازده‌گانه حکمت خسروانی، فره، پنجمین بنیان و یکی از اصلیت‌ترین بنمایه‌های این حکمت است. بر اساس مبانی حکمت خسروانی، در حقیقت صاحب فره ایزدی، کسی است که ایزد و هستی او را یاری میکند تا در هستی بیفزاید و به هستی افزوده شود. از همینرو، فره - بمعنی عنایت و برکت ایزدی- در ایران باستان مخصوص شاهان بوده است. به بیان دیگر، فره شکوه و جلالی است که دارنده آن «همچون سایه خداوند بر روی زمین» عمل خواهد کرد. از برکت وجود چنین کسی که از چنین صفاتی برخوردار باشد،

۸۰

